

Uniwersytet Szczeciński

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr. Mirosława Łukasika na temat *Ekspresja plastyczna jako środek wyrażania emocji przez uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi młodszym wieku szkolnym*, napisanej pod kierunkiem Pani prof. dr hab. Urszuli Szuścik, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych, Katowice 2023.

Zaprezentowana przez mgr. Mirosława Łukasika dysertacja doktorska podejmuje ważną tematykę z uwagi na jej edukacyjny i cywilizacyjno-kulturowy kontekst. Naturalna obecność dzieci z niepełnosprawnościami w szkole masowej stała się codziennością edukacyjną, a osiągnięcie wysokiej jakości edukacji przez wszystkich uczniów nabrało szczególnego znaczenia. Zasadza się ono bowiem na poszukiwaniu dróg wzajemnej akceptacji i integracji. To proces złożony, uwzględniający wielość uwarunkowań. Uczynienie go naturalną potrzebą rodziców, nauczycieli, wychowawców i uczniów stanowi wyzwanie dla współczesnej edukacji. Zadania tego podjął się Pan mgr Mirosław Łukasik odnosząc swoje poszukiwania do efektów wynikających z zastosowania technik plastycznych w procesie niwelowania zmian w zachowaniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Po zapoznaniu się z przedłożoną rozprawą doktorską stwierdzam, że Doktorant trafnie i rzetelnie zrealizował swoje założenia badawcze, a przygotowana rozprawa wzbogaca dotychczasową wiedzę w zakresie edukacji wczesnoszkolnej, pedagogiki specjalnej, terapii pedagogicznej i arteterapii.

Struktura pracy

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska liczy 395 stron. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, interpretacji wyników badań, wniosków z nich wypływających, zakończenia, bibliografii i aneksu. Zawiera 8 schematów, 30 tabel, 41 rysunków (w tym 12 poddanych wnikliwej analizie rysunków dzieci), 5 wykresów oraz 5 aneksów. Treść rozprawy doktorskiej podyktowana jest logiką rozumowania: od przesłanek teoretycznych,

przez metodologię badań własnych do analizy wyników empirycznych. Język prowadzonej narracji jest zrozumiały i poprawny. W mojej ocenie przedstawiona struktura pracy jest poprawna.

Merytoryczna ocena pracy

Pracę rozpoczyna wstęp, który wprowadza w problematykę rozprawy i krótko charakteryzuje jej poszczególne rozdziały.

Kolejne trzy rozdziały mają charakter teoretycznych studiów. W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Ekspresja plastyczna jako środek wyrażania emocji* Autor interpretuje podstawowe dla rozprawy pojęcie ekspresji (1.1.). Wskazuje na złożoność tego pojęcia. Odwołując się do bogatej literatury lokuje ekspresję w sferze przeżyć i doświadczeń psychicznych człowieka, jego aktywności fizycznej oraz intrapersonalnej i interpersonalnej komunikacji. Analizując rodzaje i formy ekspresji (1.2.) nadaje jej szczególną rolę w rozwoju człowieka. Odnosi się do jej funkcji intelektualnej, emocjonalnej i wolicjonalnej, która z jednej strony pozwala na strukturalną analizę wytworów plastycznych, z drugiej zaś strony jest spontanicznym działaniem ilustrującym emocje, uczucia, osobiste doświadczenia. W dalszej części rozdziału Autor pracy przywołuje rodzaje i formy aktywności twórczej dziecka w młodszym wieku szkolnym. Odnosząc się do faz rozwoju twórczości plastycznej dziecka w młodszym wieku szkolnym (str.44-45) skupia się na ekspresji plastycznej jako naturalnej skłonności dziecka do działania. Uszczegóławia cechy wytworów dziecięcych w okresie ideoplastyki, które są znaczące w procesie psychofizycznego rozwoju dziecka. Odniesienie się do aspektu ideoplastyki znajduje swoje uzasadnienie w podrozdziale 1.4., w którym mgr Mirosław Łukasik skupia uwagę na roli nauczyciela w organizowaniu działalności plastycznej dziecka. Upatruje tu bowiem możliwości nie tylko świadomego rozwoju kreatywności dziecka, jego zainteresowań, ale i realnych możliwości rozwijania oraz usprawniania zaburzonych dyspozycji psychicznych, fizycznych i społecznych. W rozdziale drugim pracy *Rozwój społeczno-emocjonalny dzieci w młodszym wieku szkolnym* (str.64-120) Autor rozprawy za Władysławem Łosiakiem poddaje interpretacji neurofizjologiczny, fenomenologiczny i neuromięśniowy aspekt emocji. Wskazuje na wielowątkowość tego procesu w warstwie terminologicznej (emocje versus, afekty, versus uczucia str. 64, str.71). Prezentuje proces powstawania emocji, ich waloryzację oraz diady. Ten obszar Doktorant uzupełnia za Aleksandrą Jasielską (str.81) modelem emocji w ujęciu poznawczym. W opinii recenzenta warto byłoby rozszerzyć analizę tego modelu o kontekst problematyki uczniów

ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, bowiem umiejętność odczytania przez nich emocji wewnętrznych i sposób (lub jego brak) ich uzewnętrznienia jest podstawą podjęcia różnorodnych działań terapeutycznych, w tym także arteterapii. Podobną potrzebę dostrzegam w analizie modelu psychicznej konstrukcji emocji jak i konstrukcji społeczno-kulturowej emocji (str.82).

W rozdziale 2.2. podjęto problematykę czynników warunkujących rozwój emocji dziecka. Odczuwam tutaj niedosyt. Autor rozprawy co prawda używa pojęcia *środowisko wychowawcze* (str.84), ale go nie definiuje. Zdecydowana koncentracja na rodzinie nie wyczerpuje zagadnienia. Uważam, że wyodrębnienie zadań szkoły, funkcji grupy rówieśniczej miałyby tutaj swoje uzasadnienie. Co prawda pojęcie szkoły występuje w podrozdziale wielokrotnie, ale zazwyczaj w relacji z przedszkolem. Ten sposób narracji odczytuję jako próbę wskazania waloryzacji emocji w dwóch obszarach edukacyjnych. Sadzę jednak, że wyabstrahowanie środowisk wychowawczych dałoby wrażenie większej spójności z tematyką pracy, co w konsekwencji stanowiłoby kanwę do rozważań nad zasadą jedności oddziaływań (str.89). W kolejnym podrozdziale (2.3.) Autor rozprawy dokonuje wnikliwej analizy rozwoju emocjonalnego i społecznego dziecka. W tej części pracy następuje także wiele odwołań do wieku przedszkolnego. Mgr Mirosław Łukasik nie wyjaśnia, dlaczego tak dużo miejsca poświęca temu etapowi rozwojowemu. Brakuje jasnego ogniwa łączącego oba okresy rozwojowe, wskazania związków i zależności pomiędzy doświadczeniami na tych etapach rozwoju. Uwaga moja wynika z braku kontynuacji tych porównań (odniesień) w analizie stricte wieku wczesnoszkolnego, co może sprawiać wrażenie pojawienia się zupełnie nowego bytu, nieosadzonego w doświadczeniach dziecka (ucznia).

Podrozdział 2.4. zatytułowany *Wpływ emocji na zachowania społeczne dziecka* warto byłoby uzupełnić o rozumienie pojęcia *zachowania społeczne*, jako że one właśnie są najczęstszymi uwarunkowaniami podejmowania aktywności terapeutycznej z dzieckiem (ucznem). W kolejnych podrozdziałach, które są logicznym następstwem wcześniejszych przedstawiono przyczyny, przebieg i skutki zaburzeń emocjonalnych (2.5.). Doktorant, co istotne, podkreślił, że zaburzenia emocjonalne mają różnorodne podłoże i bez względu na dyspozycje psychofizyczne dziecka są uciążliwe i trudne do wyeliminowania (str.114). Zatem arteterapia, której tematykę podjęto w podrozdziale 2.6. nie jest przypisana li tylko do określonej grupy zaburzeń, ale ma szerokie zastosowanie.

W rozdziale trzecim *Specjalne potrzeby edukacyjne* zdefiniowano pojęcie specjalnych potrzeb edukacyjnych. Poddano analizie prawne rozwiązania organizacji kształcenia dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W podrozdziale 3.2. mgr Mirosław Łukasik wskazał na problemy w emocjonalno-społecznym funkcjonowaniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W szczegółowej analizie odniósł się do charakterystyki spektrum autyzmu, zespołu Aspergera, nadpobudliwości psychoruchowej, ADHD oraz niedostosowania społecznego. Opis nie ma charakteru przypadkowego i jest warunkowany problemami rozwojowymi dzieci, uczestników programu arteterapeutycznego. Wskazaniem byłoby poddać ten opis spójnej kategoryzacji np. rozwój psychofizyczny, emocjonalny, społeczny. Byłoby to spójne z analizą badań i świadczyłoby niewątpliwie o namyśle w szerokim kontekście nad strukturą pracy. W podrozdziale 3.3. w szerokim kontekście opisano *Formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej*. Odwołując się do metod i obszarów diagnozowania oraz zadań szkoły Doktorant w czytelny sposób prezentuje podmioty organizujące i współuczestniczące w procesie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole masowej. W kolejnym podrozdziale 3.4. koncentruje uwagę czytelnika na arteterapii w pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Przedstawia teoretyczne założenia arteterapii, jej interdyscyplinarne ujęcie, a także przywołuje w szczegółowym opisie techniki plastyczne stosowane w arteterapii. W końcowej części podrozdziału Autor przywołuje zagraniczne jak i polskie przykłady efektów badań stosowania arteterapii w odmiennych przypadkach zaburzeń rozwojowych. Nie wnoszę zasadniczych uwag do tej części pracy, uważam jednak, że w nawiązaniu do inkluzji warto opisać szerzej tę problematykę i pisać o placówkach edukacyjnych jako środowisku zróżnicowanej edukacji. Posługiwanie się przyimkiem „z” w przypadku dysfunkcji rozwojowej dziecka np. zamiast *dziecko autystyczne- dziecko z autyzmem* jest aktualną egzemplifikacją pojmowania idei inkluzji, która w założeniu nie opiera się tylko na idei integracji, ale stworzeniu głębokich podstaw wzajemnej akceptacji. Myślę także, że ten obszar opisu powinien być ubogacony nowszą literaturą z obszaru pedagogiki specjalnej, co z pewnością owocowałyby bogatszymi przywoływaniami m.in. polskich doświadczeń w stosowaniu arteterapii.

Rozdział czwarty noszący tytuł *Założenia metodologii badań własnych* składa się z ośmiu podrozdziałów. W pierwszym *Przedmiot i cele badań*, zgodnie z jego tytułem mgr Mirosław Łukasik zinterpretował przedmiot i cele podjętych badań, które nie budzą moich większych wątpliwości. W podrozdziale 4.2. zatytułowanym *Problemy badawcze główne*

i szczegółowe Autor sprecyzował jeden problem badawczy główny i pięć problemów szczegółowych przyporządkowując im w podrozdziale 4.3. hipotezy badawcze. Podział na dwa podrozdziały w ocenie recenzenta nie ma uzasadnienia. Proponuję je połączyć, uczyni to treść bardziej zwartą. Analiza pytań i hipotez wskazuje na potrzebę opisu diagnostycznego nie wymagającego stawiania hipotez jak i wskazania zależności wynikających z przeprowadzonego eksperymentu, gdzie hipotezy znajdują swoje uzasadnienie. Wprowadzając czytelnika w obszar metodologiczny pracy mgr Mirosław Łukasik odniósł się do literatury metodologicznej natomiast nie odnajduję tych odniesień w obszarze problemów i hipotez. Nie dostrzegam niezbędnych definicji dotyczących problemu głównego, problemów szczegółowych jak i hipotez. I nie chodzi tutaj o przywoływanie wielości definicji, ale o wskazanie osadzenia naukowego. Również nie znajduję odpowiedzi w hipotezach na problem szczegółowy *Czy i w jakim stopniu wdrożenie programu arteterapeutycznego warunkuje zmiany w strukturze społecznej badanych dzieci ze SPE w grupie rówieśniczej?* (P1.3.). Ta problematyka wybrzmiewa w pracy i jest ciekawie opisana, niemniej jednak uważam uporządkowanie obszaru hipotez za niezbędne. Zwłaszcza, że o ile w problemach występuje formuła *zaburzeń emocjonalnych* a w hipotezach *wyrażenie emocji* (H.2.2.), trudno mieć jednoznaczne przekonanie, że chodzi o to samo. Warto w ogóle w opinii recenzenta rozważyć oznaczenie hipotez tak, aby ich relacja z problemami była czytelna. Tematyka zmiennych i wskaźników (podrozdział 4.4.), podobnie jak we wcześniejszym podrozdziale nie ma wskazania osadzenia naukowego, jednakowoż nie budzi większych wątpliwości, jeżeli chodzi o spójność z problematyką pracy. Do zmiennych niezależnych zaliczono opis jak i działania arteterapeutyczne przewidziane programem, do zmiennych zależnych zaliczono zaprojektowane do badania i analizy zmiany w funkcjonowaniu społecznym uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Proponuję rozważyć wyraźne osadzenie w tabeli nr 1 *Związek między problemami badawczymi a hipotezami oraz zmiennymi i wskaźnikami* problemu P1.3. Swoje badania Doktorant lokuje w perspektywie ilościowej i jakościowej. Do zastosowanych w badaniach własnych przez mgr. Mirosława Łukasika metod, techniki i narzędzi badawczych nie wnoszę zasadniczych uwag. Zastosowane: eksperyment pedagogiczny naturalny, obserwacja, technika próbek czasowych i zdarzeń, analiza dokumentów, metoda socjometryczna, studium przypadku, metoda sędziów kompetentnych znalazły swoje odzwierciedlenie w części opisu empirycznego w pracy. Natomiast brakuje informacji na temat literatury w oparciu, o którą dokonano wyboru tychże. Niedomknięty w mojej ocenie jest opis rodzajów

obserwacji. Jednocześnie nie wybrzmiewa także kim była (-ły) osoba (osoby) obserwująca (-e). W niniejszym podrozdziale nie omówiono także zastosowanego testu statystycznego celem pokazania związków przyczynowo-skutkowych w prowadzonym eksperymencie pedagogicznym. Nie odnalazłam autora karty obserwacji zachowań społeczno-emocjonalnych, arkusza badania socjometrycznego oraz kwestionariusza ankiety dla nauczycieli. Dalsze podrozdziały (4.6.,4.7.,4.8.) opisują zadania programu z wykorzystaniem arteterapii, organizację i przebieg eksperymentu pedagogicznego oraz warunki doboru grupy. Program plastyczny został szeroko opisany ze wskazaniem na cele i zadania. W klasie pierwszej eksperyment pedagogiczny obejmował cykl 14 ćwiczeń plastycznych. W klasie drugiej zrealizowano ich 12. Realizację eksperymentalnego programu arteterapeutycznego poprzedził pre-test, zakończenie oddziaływania eksperymentalnego zakończono post-testem. Sugeruję, aby rozważyć tytuł podrozdziału 4.8. *Charakterystyka badanej grupy* na *Charakterystyka środowiska badań*, jako że znajdujemy tu szerszy opis szkoły, uczniowie są zasadniczo wzmiankowani, natomiast ich wnikliwą charakterystykę odczytujemy w podrozdziale 5.4. (str.248-277).

Rozdział piąty dysertacji *Analiza wyników badań i ich interpretacja* jest wnikliwym opisem wyników badań ubogaconym wykresami oraz tabelami ilustrującymi zmiany w procesie wyrażania emocji przez dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

1.Podstawą analiz w zakresie zachowań społecznych uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi jak i ich zmiany w wyniku zastosowania eksperymentu pedagogicznego opartego o arteterapeutyczne działania ukierunkowane na plastykę były wyniki badań statystycznych. W analizie materiału posłużono się opisem statystycznym.

Otrzymane w konsekwencji wielu analiz wyniki badań pozwalają stwierdzić, że:

- znaczącej zmianie uległy zachowania przejawiane wobec grupy, znanych dorosłych, kolegów z klasy oraz ogólnie przejawianych zachowań, co w ocenie Autora pracy przybrało formę zwiększenia poziomu kontroli własnego zachowania u badanych dzieci i nazwane zostało rozwojem kompetencji,
- podobnie, zwiększenie kontroli własnego zachowania odnotowano także w zakresie impulsywności, nadpobudliwości i umiejętności rozpoznawania emocji własnych i emocji u innych u osób.

Interesującym efektem badań jest także to, że u pozostałych uczniów w klasie otrzymano satysfakcjonujący wynik w postaci korzystnej zmiany dotyczącej zachowań społecznych oraz emocji.

2. Kolejnym obszarem dociekań były zmiany w strukturze społecznej klasy, do której uczęszczają uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Do pomiaru tej zmiennej wykorzystano testy socjometryczne. Ich celem było zbadanie wzajemnych relacji w całej klasie oraz określenie wewnętrznych relacji zarówno w obszarze zespołu klasowego jak i uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Dane otrzymane w post-teście wykazały:

- zwiększenie relacji w grupie szkolnej; większą spójność relacji interpersonalnych czemu przypisuje się zmniejszenie zachowań niepożądanych wśród uczniów,

- nabycie umiejętności rozpoznawania przez uczniów ze specjalnymi własnych emocji i ich kontroli okazało się znaczące dla przejawiania woli współpracy z innymi dziećmi oraz doświadczania wzajemności w kontaktach społecznych.

3. Ciekawym poznawczo obszarem niniejszej rozprawy doktorskiej jest analiza efektów programu arteterapeutycznego w kontekście niwelowania zaburzeń emocjonalnych oraz wyrażania przeżyć i emocji przez uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Stosując metodę sędziów kompetentnych ocenie poddano umiejętności graficznego i kolorystycznego ukształtowania budowy i wyglądu rzeczy na obrazku, zainteresowanie tematem i emocje wyrażające się w przedstawieniu graficznym i kolorystycznym danego tematu na obrazku, pracy i plastyczny, przejrzystość i zwięzłość kompozycji obrazu oraz umiejętność powiązania w niej wszystkich jej elementów w zharmonizowaną całość oraz ogólny wyraz ekspresyjny wytworu. W każdym z obszarów odnotowano istotną statystycznie zmianę ważną dla kompozycji rysunku, jego rozmieszczenia na kartce oraz stosowania barw.

4. Podobne efekty w postaci korzystnych zmian polegających na zwiększeniu kontroli własnych emocji lub ich zaniechaniu przez badanych uczniów Pan mgr Mirosław Łukasik zaprezentował w bogatym opisie studium przypadków. Na podkreślenie zasługuje wnikliwy opis psychospołecznej sytuacji uczniów ujęty w spójne kategorie oraz zaprezentowane zindywidualizowane i zróżnicowane efekty, które zaobserwowano jako następstwo eksperymentalnego programu autoterapeutycznego.

5. Analizy statystyczne opinii nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej (z uwzględnieniem ich stażu pracy, wieku, awansu zawodowego, doświadczenia zawodowego w pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz ukończonymi formami doskonalenia zawodowego) wykazały, iż ekspresja plastyczna pobudza wyrażanie przeżyć (77,1%) i emocji (76,2%) przez dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, jest także istotna dla ich rozwoju społecznego (53,3%). Interpretując wyniki badań Doktorant stwierdza, że *wykorzystanie ekspresji plastycznej jako środka i formy wyrazu warunkuje niwelowanie zaburzeń emocjonalnych oraz wyrażanie przeżyć i emocji przez dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Przyjmuję to określenie i rozumiem, że nie ma ono charakteru determinującego, bowiem, nie można zapominać, odwołując się do opisu przypadków, iż badani uczniowie w czasie trwania eksperymentu arteterapeutycznego byli poddawani wielu innym oddziaływaniom wzmacniającym nie obojętnym dla powstania opisanych zmian (uwaga na marginesie).

W końcowej części dysertacji zamieszczono Wnioski z *badania*. Dostrzega się jednak brak jednoznacznego wskazania czy wnioski dotyczą badanej klasy szkolnej, czy też badanej grupy dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Sugeruję odniesienie się w tym miejscu do wyłonionych w pracy faktów empirycznych. Podobnie rzecz tyczy zakończenia pracy. Zwyczajowo oczekuje się zakończenia, w którym jest miejsce na podsumowanie wszystkiego co napisaliśmy wcześniej. Powinno ono nawiązywać do celu badania, pytań i hipotez opisanych w pierwszej części pracy. Rolę puenty w zakończeniu pracy spełnia nierzadko podsumowanie liczbowe. W piśmarstwie naukowym przyjęło się w zakończeniu tekstu podkreślać potencjał dalszego rozwoju naszego badania, co może stanowić zachętę do rozszerzenia badania o inne przypadki czy wątki. Niezwykle istotnym aspektem jest także wyprowadzenie postulatów dla praktyki pedagogicznej. W opinii recenzenta jest to część pracy warta uporządkowania.

Ocena formalnej strony pracy

Przedstawiona rozprawa jest klasycznym estetycznym wydrukiem, jej strona graficzna nie budzi zastrzeżeń. Opis tekstowy został wzbogacony licznymi schematami, tabelami, wykresami, zdjęciami rysunków dzieci. Przypisy bibliograficzne wykonane prawidłowo, jednakże sugeruję powtórny analizę bibliografii w celu uzupełnienia brakujących w niej pozycji wskazanych w przypisach, np. H. Read str.12, W. Pielasińska str.16, H. Elzenberg, tamże i inni. W pracy dostrzeżono nieliczne literówki.

Konkluzja

W mojej opinii Pan mgr Mirosław Łukasik przygotował ciekawą poznawczo i naukowo wartościową rozprawę doktorską. Treści rozdziałów w pracy względem siebie są komplementarne. Zachowano właściwe proporcje między częścią teoretyczną i analizą empirycznych wyników. Doktorant wykazał się umiejętnością przygotowania i przeprowadzenia badań, a przyjęte założenia metodologiczne znalazły swoje potwierdzenie w opracowanych wynikach badań. Niniejsza rozprawa wzbogaca dotychczasową wiedzę w zakresie wykorzystania arteterapii w organizacji kształcenia inkluzyjnego. Organizacja procesu włączania stawia (szczególnie) przed nauczycielami niełatwe zadania. Zaprezentowany w rozprawie doktorskiej autorski program arteterapeutyczny w oparciu o ekspresję plastyczną stanowi cenny przykład innowacji pedagogicznej, która we właściwym opracowaniu może mieć zastosowanie w codziennej pracy szkoły. Ogólna ocena rozprawy doktorskiej jest pozytywna. Autor wykazał się dużą wiedzą z obranego zakresu i w moim przekonaniu posiada zdolności do ujmowania badanej problematyki z różnych perspektyw oraz predyspozycje do zorganizowania i efektywnego przeprowadzenia badań naukowych. Uważam, że niniejsza rozprawa stanowi istotny wkład w rozwój teorii oraz praktyki badanego wycinka rzeczywistości pedagogicznej. Uznaję rozprawę doktorską Pana mgr. Mirosława Łukasika nt. *Ekspresja plastyczna jako środek wyrażania emocji przez uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w młodszym wieku szkolnym* napisaną pod kierunkiem prof. dr hab. Urszuli Szućlik za ważną zwłaszcza w perspektywie procesu edukacji, pedagogiki specjalnej, terapii pedagogicznej i arteterapii.

Recenzowana rozprawa doktorska odpowiada wymogom określonym w artykule 13. punkt 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku (Dz. U. Nr 65 poz.595, z późniejszymi zmianami) o stopniach naukowych i o tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wobec powyższego wnioskuję do Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach o dopuszczenie Pana mgr. Mirosława Łukasika do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.



Irena Ramik-Mażewska

